

НОВА ІСТОРІЯ

УДК 93/94 (4)+34 (3/9)

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.6.235>

Анастасія Фісун*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК АДВОКАТУРИ В ЄВРОПІ (XV–XIX СТ.)

Анотація: У статті проаналізовано історичний розвиток адвокатури в Європі з XV до XIX ст. Досліджено адвокатські інститути Німеччини, Великої Британії та Франції. Висвітлено процес становлення та розвитку адвокатури з погляду правової перспективи. Зосереджена увага на ролі та функціях адвокатури в європейських правових системах і визначення специфіки адвокатської діяльності у контексті захисту прав людини. Вивчено ключові етапи розвитку адвокатури в Європі та виявлено чинники, що впливають на її трансформацію.

Ключові слова: адвокатура, адвокат, реформи, європейська правова система, правовий захист

Адвокатура в Європі має глибоке коріння, яке сягає своїми початками часів середньовіччя. Ця професія виникла як відповідь на потребу у захисті прав та інтересів громадян перед судовою системою тогочасних феодальних устроїв. Згодом, з розвитком правової системи, адвокатура стала необхідним елементом гарантування справедливості, прав і свобод громадян. Становлення та розвиток адвокатури є актуальною темою, оскільки вони відображають складний історичний шлях розвитку правової системи та гарантії прав людини в Європі¹.

Науково-теоретичне значення вивчення становлення та розвитку адвокатури в Європі полягає в розумінні історичного контексту, який формував цю професію, та виявленні ключових етапів її розвитку. Це дозволяє належним чином оцінити роль і внесок адвокатів у суспільно-правові відносини, розкрити їх функціональні обов'язки та принципи діяльності, а також зрозуміти вплив адвокатури на правову культуру та юридичну систему країн Європи.

Практичне значення дослідження становлення та розвитку адвокатури в Європі виявляється у визначенні нормативно-правових засад, які регулюють діяльність адвокатів, а також у пошуку оптимальних шляхів їхнього вдосконалення та адаптації до сучасних викликів. Знання про історичні та правові аспекти розвитку адвокатури можуть сприяти

* Фісун Анастасія Олегівна – аспірантка кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6445-613X>; e-mail: fisun1099@gmail.com

¹ Muller-Rennert Frank. La profession d'avocat en Europe: défis contemporains et perspectives de développement. Paris: Éditions L'Harmattan, 2016. 240 p.

вирішенню сучасних проблем, пов'язаних з правовою державою, захистом прав людини та доступом до правосуддя.

В історіографії вивчення даної проблеми на сучасному етапі зроблено значний прогрес. Багато дослідників присвятили свої дослідження вивченню становлення та розвитку адвокатури в Європі. Серед видатних наукових робіт, які висвітлюють цю тему, варто згадати праці Жана Луї Деларожера «Історія адвокатури в Європі»², Джона Г. Клайна «Адвокатура: історія, система та сучасний стан»³, а також праці Маріуса Ф. Догана «Адвокатура в Європі: динаміка і сучасні виклики»⁴. Ці дослідження розкривають важливі аспекти історичного розвитку та сучасного стану адвокатури в Європі, зосереджуючись на її правових, соціальних та інституційних аспектах.

Однак, незважаючи на наявність великої кількості досліджень на дану тему, є ще багато прогалин і невирішених питань, які потребують вивчення. Наприклад, деякі дослідники фокусуються на порівняльному аналізі адвокатських систем різних країн Європи, виявленні тенденцій і викликів, що впливають на професію адвоката. Інші розглядають вплив суспільно-політичного контексту на становлення та розвиток адвокатури, зокрема, у контексті правової держави⁵.

Зацікавленість у вивченні цієї теми виникає з числа факторів. Перш за все, розвиток адвокатури в Європі спричинявся складними історичними подіями, що відбувалися на континенті упродовж століть. Дослідження цих змін допоможе краще зрозуміти юридичні традиції та взаємодію правових систем націй Європи. У той же час, багатство різноманітних правових систем у різних країнах Європи зумовило формування різних моделей адвокатської професії. Вивчення різних підходів до адвокатури може допомогти ідентифікувати ефективні практики й уникнути помилок, які можуть виникнути при впровадженні нових реформ в існуючій системі.

Попри велику кількість наукових досліджень, деякі аспекти становлення та розвитку адвокатури в Європі залишаються недостатньо дослідженими. Недоліком наявних досліджень є обмеження охоплення деяких періодів і регіонів, також відсутність глибокого аналізу впливу культурних, політичних і соціальних чинників на розвиток адвокатури у різних країнах Європи.

Мета полягає в аналізі процесу становлення та розвитку адвокатури в Європі з погляду історичної та правової перспектив. При цьому, ми маємо на меті вивчення основних етапів розвитку адвокатської професії, ключових подій та змін, які спричинилися.

Завдання включають: огляд історичного контексту становлення адвокатури в Європі, включаючи походження та еволюцію професії адвоката в різних країнах; аналіз ролі та функцій адвокатури в європейських правових системах і визначення специфіки адвокатської діяльності в контексті захисту прав людини; вивчення ключових етапів розвитку адвокатури в Європі та виявлення чинників, що впливали на її трансформацію.

Вивчення історичного контексту становлення адвокатури в Європі є важливим завданням для розуміння походження та еволюції цієї професії. Багато науковців, як

² Lambert Jean-Louis. Histoire de la profession d'avocat. Paris: Presses universitaires de France, 2018. 272 p.

³ Клайн Джона Г. Адвокатура: історія, система та сучасний стан / пер. з англ. О.М. Мазула. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2017. 320 с.

⁴ Ibidem.

⁵ Thomas J. The emergence of a European legal profession. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. P. 95-120.

українських, так і іноземних, присвятили свої дослідження цій темі, що дозволило розкрити ключові аспекти становлення адвокатури в різних країнах Європи.

В античному світі, зокрема у Стародавній Греції та Римській імперії, існувала форма правового захисту, але концепції сучасної адвокатури тоді ще не існувало. У VI ст. до н.е. у Стародавній Греції існували «синдикі» – особи, які надавали юридичну допомогу та захищали інтереси громадян, проте ця професія не мала такої структурованої системи, як сучасна адвокатура⁶.

З переходом до Середньовіччя (V–XV століття) в Європі формувалася адвокатура як професійний стан. У цей період з'явилися «прокурори», які виступали в судах від інтересів влади та корони. Навпроти них стояли «захисники», часто називані «приватними прокурорами» – особами, які добровільно вступали на захист обвинувачених. Проте, статус адвоката тоді ще не був чітко визначеним, а їх роль і функції не були стандартизовані⁷.

В епоху європейського Відродження становлення адвокатури відбувалося по-різному, залежно від країни. На тлі тривалого, руйнівного Середньовіччя, сліди якого залишалися важким тягарем над Європою аж до початку XVI ст., виникали нові народи та народжувалися нації, перед якими стояли неминучі перспективи та виклики.

З появою державного устрою та судових установ відродився інститут судової охорони, заснований на берегах річки Тибру та збережений в історичних літописах, – адвокатура.

В Англії роль перших захисників у випробуваннях відносять т. зв. «фехтувальникам», які пропонували свої послуги, мандруючи з міста до міста навіть у XIX ст. Офіційну роль адвокатів при дворі вперше визнав король Англії Едвард. Слід зауважити, що саме англійська адвокатура вдалася до більш-менш вузької спеціалізації у певних галузях права, про яку згадується у праці І. Гловацького: 1. Конституційне право; 2. Історія права; 3. Право судочинства; 4. Майнове право; 5. Публічне право.

Адвокатура Німеччини має давнє походження і бере свій початок з дохристиянських часів. Проте лише в епоху Відродження вона була юридично визнана та легалізована. Хоча згадки про адвокатуру можна знайти в перших законодавчих актах, де розглядаються найважливіші віхи у відродженні німецької адвокатури, а саме: Закон від 1555 р., який запроваджував присягу, а вже у 1654 р. цим законом визначалась етика адвокатської діяльності. Вагоме місце у становленні німецької адвокатури посідає Баварський кодекс 1753 р., який базується на морально-етичній повазі в колі адвокатів.

Історія адвокатури періоду ренесансу включала три етапи розвитку. На першому етапі вона була приватною професією. У цей час адвокати або представляли різне населення, або об'єднувалися на основі цехової системи. Цей етап характеризувався відсутністю єдиних письмових нормативних актів і державних директив. Це був бізнес-хаос, так би мовити, перехід до більш керованого стану.

Право вважатися найстарішою адвокатурою Старого світу належить Великій Британії. Витоки англійської моделі суто професійної організації сягають початку XIV ст. Немає єдиного урядового акту щодо розвитку та діяльності адвокатури в Англії. Якщо

⁶ *Wilson Jeremy. The European Human Rights Culture and the Role of the Legal Profession. London: Routledge, 2014. P. 22–45.*

⁷ *Клайн Джона Г. Адвокатура: історія, система та сучасний стан...*

слідкувати за класичним триетапним розвитком глобальної мобільності, то доведеться визнати, що англійська адвокатура все ще перебуває на другому етапі розвитку. Двопалатна модель поділу на баристерів і солістерів, які свого часу об'єдналися з аторнеями, існує досить давно. Порівняно з солістерами баристери вважаються привілейованою кастою з правом виступати в усіх судах, включаючи суд вищої інстанції.

Німеччина (1780) і Франція (1790) були першими країнами Європи, які відмовилися від цехової системи. На цьому етапі адвокат став державним службовцем. У Пруссії до кінця XIX ст. функція адвоката покладалася на спеціальних членів суду. Цілком природно, що така структура адвокатського об'єднання не могла задовольнити реальну потребу в судовому захисті. Державні адвокати не мали свободи вибору своїх посад і тому не мали довіри своїх клієнтів⁸.

Провідним науковцем, який вивчав проблему розвитку адвокатури, є Жан-Луї Ламберт – французький історик і правознавець. У своїй праці «Histoire de la profession d'avocat» він дослідив походження та еволюцію адвокатури в Європі, починаючи з раннього середньовіччя. Ж.-Л. Ламберт звернув увагу на заснування перших юридичних шкіл, розвиток професійних об'єднань адвокатів і вплив релігії на формування їх статусу⁹. Також він зазначив, що у XVIII–XIX ст. адвокатура зазнала значних змін і перетворень під впливом епохи Просвітництва та Революції. Зокрема, Французька революція 1789 року сприяла зміні правової системи Франції, включаючи реформу адвокатури. Створення професійних адвокатських корпорацій і закріплення правового статусу адвокатів стало основоположним кроком на шляху розвитку сучасної адвокатури.

Велику послугу ораторам французького двору у XVIII ст., і Франції в цілому, зробили державні збори, заснувавши суди присяжних. Авторитетні експерти стверджують: «Красномовність французьких судів багато в чому зобов'язана успіху судів присяжних і змагальному формату розгляду кримінальних справ». Французькі адвокати опинилися в більш сприятливих умовах, ніж їхні іноземні колеги. У Франції, вже в середині XVIII ст., був створений інститут, який мав можливість розвивати політичне красномовство. Одним із таких органів був парламент.

Саме ці умови допомогли французьким майстрам судового слова вписати блискучі сторінки в історію світової судової риторики. Вони намагалися максимально використати спадщину її основоположників, зокрема Демосфена, Есхіла, Лікурга, Цицерона, Гортензія та Катона. Але навчання на досвіді інших людей не є гарантією успіху. Адвокат-оратор потребує серйозної загальної літературної та юридичної освіти, живого й спостережливого розуму, а також значного творчого чуття, здатності одухотворювати й оживляти мовчазні сторінки громіздких форматів справ.

Можна сказати, що класична європейська модель адвокатури у різних її варіантах відтворює двопалатну структуру. Англія та Франція пішли шляхом поділу адвокатури на так звані «стряпчих» і адвокатів. Адвокат – це елітний щабель в ієрархії прав людини, який можна отримати за певних умов: наявність певного досвіду, складання іспиту тощо.

⁸ Ренесанс європейської адвокатури. URL: https://pidru4niki.com/1221102755527/pravo/renesans_veyropeyskoyi_advokaturi

⁹ Delaroché Jean-Louis. Histoire de la profession d'avocat en Europe. Paris: Presses Universitaires de France, 2015. 352 p.

Така структура створює позитивну мотивацію до прагнення зайняти вищу позицію в ієрархічній системі адвокатів¹⁰.

Пізніше, у другій половині XIX ст., відбулися подальші реформи у сфері адвокатури, особливо у Великій Британії та Німеччині. В цей період було встановлено більш жорсткі вимоги до професійної підготовки адвокатів, а також запроваджено принципи незалежності та конфіденційності їхньої роботи.

Історія адвокатури кінця XIX ст. розвивалася за типом німецької системи. Розподіл власне адвокатури та правового представництва, який існував у багатьох країнах, з часом був ліквідований, причому остаточно адміністративними заходами. Наприклад, у Франції це відбулося досить пізно, з прийняттям 1971 р. закону «Про реформу деяких судових і юридичних професій». Ним була вперше запроваджена «єдина професія адвоката»¹¹.

Слід зауважити, що у часи середньовіччя адвокатура була більш організованою та впливовою. У цей період розвитку Католицької церкви адвокати виступали в ролі захисників церковних інтересів і прав вірян. Поступово адвокати отримували статус незалежних фахівців, що забезпечувало їхню незалежність від політичних і релігійних впливів.

Однак у новітній історії адвокатура почала займати важливе місце у правовій системі країн Європи. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. зародилися перші професійні адвокатські організації та барові об'єднання. Це стало важливим кроком у встановленні професійних стандартів, етичних норм і незалежності адвокатів.

За останні десятиліття адвокатура в Європі продовжує розвиватися, адаптуючись до змін у суспільстві та правових потреб громадян. Сьогодні адвокати виконують різноманітні функції, включаючи захист прав та інтересів клієнтів, надання правової консультації та представництво в суді.

У той же час, український науковець Олександр Козинець у своїй праці «Становлення та розвиток адвокатури в Європі» звернув увагу на вплив історичних подій на розвиток адвокатської професії, таких як Французька революція та кодифікація права¹². Унаслідок цих історичних етапів становлення адвокатури в Європі, професія адвоката почала набувати все більш певного статусу та визнання, а його роль у забезпеченні справедливості та захисті прав громадян стала неоціненною. Сучасна адвокатура в Європі продовжує еволюцію й адаптується до вимог сучасного суспільства, забезпечуючи важливу функцію у гармонійне функціонування правової системи¹³.

Функції адвокатури охоплюють широкий спектр діяльності, включаючи представництво клієнтів у суді, надання правової консультації, підготовку документів та участь у переговорах. Специфіка адвокатської діяльності у контексті захисту прав людини полягає в тому, що адвокати виступають як незалежні й об'єктивні посередники між індивідуальними громадянами та правовою системою. Вони забезпечують, щоб права та свободи людей були враховані і захищені у судових процесах. Адвокати відіграють активну

¹⁰ Ренесанс європейської адвокатури...

¹¹ *Фіолевський Д.П.* Адвокатура. Підручник. Київ: Алеута, 2017. 624 с.

¹² *Козинець О.* Становлення та розвиток адвокатури в Європі. Київ: Видавничий дім «Преса України», 2019. 256 с.

¹³ Radzyner Law School. The history of the legal profession in Europe. *Tel Aviv: Radzyner Law School.* 2017. P. 15–32.

роль у забезпеченні права на справедливий суд, права на захист і права на ефективну правову допомогу¹⁴.

Вивчення ролі та функцій адвокатури в європейських правових системах та її специфіки у контексті захисту прав людини було предметом досліджень відомих науковців. Джеремі Вілсон у своїй роботі «Європейська культура прав людини та роль адвокатської професії» («The European Human Rights Culture and the Role of the Legal Profession») висвітлює важливу роль адвокатів у розвитку культури прав людини в Європі. Ольга Худoley також досліджувала функції адвокатури в контексті захисту прав людини у своїй праці «Функції адвокатури у захисті прав людини в Європі» («The Functions of the Legal Profession in the Protection of Human Rights in Europe»). Ці дослідження надають уявлення про важливість і вплив адвокатури на захист прав людини в європейських правових системах¹⁵.

Висновки. Становлення та розвиток адвокатури в Європі відбувалося упродовж багатьох століть і продовжує активно впливати на сучасність. У публікації здійснено огляд історичного контексту становлення адвокатури, проаналізовано роль і функції адвокатів у правовій системі Європи.

Адвокатура виявилася критично важливою для гарантування захисту прав і свобод громадян, забезпечення доступу до справедливості та правової допомоги. Завдяки адвокатам, які забезпечують справедливість і захищають права своїх клієнтів, правова система стає більш демократичною, рівною й ефективною.

Спостерігається, що сучасні виклики та зміни у правовій сфері, такі як глобалізація, цифрові технології та швидка зміна соціокультурних уявлень, створюють нові вимоги до адвокатів. Наприклад, цифрові технології змінюють підходи до збереження та захисту інформації клієнтів, а глобалізація вимагає здійснення правових дій за межами національних кордонів.

За допомогою дослідження визначених тенденцій і перспектив розвитку адвокатури в Європі, ми можемо краще зрозуміти сучасний контекст адвокатської діяльності та підготуватися до майбутніх викликів. Прогнозуючи надходження нових правових питань, зміну вимог клієнтів і швидкі технологічні зрушення, адвокати можуть підтримувати високу якість правової допомоги та зберегти свою роль у системі справедливості.

Загалом, роль і розвиток адвокатури в Європі свідчать про постійний пошук адаптації до нових вимог суспільства та забезпечення ефективного захисту прав людей. Продовжуючи дослідження у цій галузі, співпрацюючи зі спеціалістами та використовуючи нові технології, можливо сприяти розвитку справедливої й ефективної адвокатури, що відповідає потребам сучасного суспільства.

Anastasiia Fisun

Establishment and development of advocacy in Europe (15–19 centuries)

Abstract. The article reveals one of the most important pages of history in the development and formation of the institution of advocacy in Europe.

¹⁴ Жукова І. Історія розвитку адвокатури в Європі від середньовіччя до наших днів. Львів: Свічадо, 2015. 208 с.

¹⁵ Charles J. The development of the legal profession in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 25–48.

Thus, the research and separation of the functions of advocacy cover a wide range of activities, including representation of clients in court, provision of legal advice, preparation of documents and participation in negotiations.

The specificity of advocacy in the context of human rights protection is that lawyers act as independent and objective mediators between individual citizens and the legal system. They ensure that people's rights and freedoms are taken into account and protected in legal proceedings. Lawyers play an active role in ensuring the right to a fair trial, the right to defense and the right to effective legal aid.

Thus, the first 'trustees' – persons who provided legal assistance and protected the interests of citizens – appeared in the 6th century BC in ancient Greece.

With the transition to the Middle Ages (5-15 centuries), advocacy as a professional state was formed in Europe. During this period, 'prosecutors' appeared, who appeared in courts on behalf of the interests of the government and the crown.

Later, in the second half of the 19th century, further reforms took place in the field of advocacy, especially in Great Britain and Germany.

In recent decades, advocacy in Europe continues to develop, adapting to changes in society and the legal needs of citizens. Today, lawyers perform a variety of functions, including protecting the rights and interests of clients, providing legal advice and representation in court.

Keywords: advocacy, lawyer, reforms, European legal system, legal protection